

*Жижома О. О.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
<http://orcid.org/0000-0002-7589-4761>**Гладир Я. С.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»*

ВАРІАТИВНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ СТАЛИХ ВИРАЗІВ З ОНОМАСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. Дана стаття присвячена проблемам перекладу фразеологічних одиниць з ономастичним компонентом в українській та польській мовах. В розвідці визначено семантичний потенціал, стилістичні можливості, ознаки прислів'їв та приказок як лінгвокультурних національно-маркованих одиниць мови. Звернено увагу на природу ономастичного компонента та його ролі в мотивації фразеологічного значення.

В роботі розглядаються проблемні питання, пов'язані із труднощами передачі прислів'їв та приказок з української на польську мову, зокрема окреслено ті проблеми, з якими стикається перекладач, і від чого залежить точність та правильність перекладу. Окреслено головні принципи, якими варто послуговуватися при підборі іншомовного еквівалента до фразеологічної одиниці з ономастичним компонентом. Звернено увагу на різні типи фразеологізмів з огляду їх походження, формування, характер мотиваційних баз (спільні чи відмінні), що зумовлює вибір способів перекладу: використання фразеологічного еквівалента (у випадках зі спільною мотиваційною основою, спільним підґрунтям, коли фразеологізми, що фіксуються в польській та українській мовах, були запозичені з одного джерела) або описовий переклад, дослівний переклад, контекстуальну заміну (у випадках, коли фраземи мають різні мотиваційні бази). З'ясовано, що під час перекладу останніх рекомендується користуватися тими відповідниками, які закріпилися в мові, оскільки в протилежному випадку приказка або прислів'я викликати у читача враження чогось несподіваного і незрозумілого. Визначено, що найбільш вдалим перекладацьким прийомом є застосування еквівалентного перекладу, який дозволяє зберегти всі характеристики вихідного фразеологізму: семантику, образність, лексико-граматичне вираження.

Зроблено акцент на функціональному аспекті, тобто збереженні семантико-стилістичного статусу фразеологічних одиниць, який є найбільш придатний для адекватного перекладу. При цьому зазначено, що найбільш ефективним і регулярним способом перекладу фразеологізмів з різною мотиваційною базою є описовий переклад, застосування якого забезпечує передачу наближеного до оригіналу значення, стилістичного забарвлення фразеологічної одиниці мови оригіналу.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, ономастичний компонент, переклад, функціональний аспект, фразеологічний еквівалент.

Постановка проблеми. Фразеологічні вирази є одним з найяскравіших засобів мовлення. Це надзвичайно багатий і різноманітний за своїм складом, багатогранний за стилістичними можливостями, зумовленими внутрішнім потенціалом, одиниці, що вирізняються семантичною ємністю, емоційно-експресивним забарвленням, значним асоціативним потенціалом. Використання їх в повсякденному мовленні відбувається незалежно від волі мовлянина за потреби відповідного висловлення емоційного, суб'єктивного, оцінного чи смислової характеру. Ускладнена семантика фразеологічних одиниць зумовлює їх більший, порівняно із звичайними словами контексту, текстотвірний потенціал і не випадково їх називають «перлиною мови» [1; 10]. Звернення до лінгвокультурно маркованого матеріалу, його аналіз, дозволить поглибити розуміння ряду дискусійних проблем мовознавства, зокрема, природу ономастичного компонента та його ролі в мотивації фразеологічного значення. Зацікавленість даною проблемою зумовлена підвищеною увагою суспільства до першоджерел, фольклорних здобутків наших пращурів, посиленою увагою до виразів, які мають власну історію створення й активно використовуються в сучасному мовленні слов'ян. Фразеологізми є органічною складовою будь-якої мови, її виразними засобами і становлять одну з проблем сучасного перекладознавства. Переклад одиниць фразеологізмів, особливо з ономастичним компонентом, представляє значні труднощі. Це пояснюється тим, що багато з них є яскравими та емоційними зворотами, що належать до певного мовного стилю і часто носять яскраво виражений національний характер. При перекладі стійких сполучень слів слід також враховувати особливості контексту, в якому вони вживаються. Для багатьох ФО характерні багатозначність і стилістична різноплановість, що ускладнює їх переклад на інші мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні фразеологічні дослідження охоплюють велике коло проблем, пов'язаних із семантикою, структурою та складом фразеологічних одиниць, особливостями та правилами їх функціонування. Різні питання словістичної фразеології вже ставили й частково вирішували Е. Гродзінський, Г. Гурнович, І. Домбська, Е. Жетельська-Фелешко, А. Заремба, Ю.О. Карпенко, А.П. Критенко, П.П. Чучка, В.І. Болотов, О.В. Суперанська, П. Мулдер-Нец-

ковський, С. Скорупка, А. Богуславський, Р. Зорівчак, Ю. Гольцекер, Я. Адамівський, К. Длугош, Л. Краєвський, С. Роспанд, Л.Г. Скрипник, Є. Тредер, Б.М. Ажнюк, Н.А. Москаленко, Н.П. Щербань, А.Даровський, Ю.Кшижановський, С.Бомби, Л.І. Степанова, М. Басай, В. Хлебда, В. М. Мокієнко та інші. Проте, незважаючи на велику кількість студій, загальноприйнятих теоретичних підходів до вказаних проблем у сучасній славістиці не знайдено.

Постановка завдання. Актуальність дослідження полягає насамперед у зверненні до лінгвокультурно маркованого матеріалу, аналіз якого допоможе поглибити розуміння ряду дискусійних проблем мовознавства, зокрема природи ономастичних компонентів ідіом та їхнього ролі у мотивації фразеологічного значення в польській та українській мовах. І, безумовно, зацікавленість темою нашого дослідження виникає тому, що нові фразеологічні звороти постійно виникають у мовленні і, активно розвиваючись, входять до складу мови, збагачуючи її новими виразними засобами, і привертають увагу дослідників як одиниці перекладу.

Метою статті є дослідження та лінгвістичний опис ідіом в польській та українській мовах, які містять ономастичний компонент, виявлення основних прийомів перекладу фразеологічних одиниць та окреслення проблем, з цим пов'язаних.

Фразеологія слов'янських мов разом з іншими видами національного фольклорного мистецтва, поза всяким сумнівом, належить до його вершинного вияву. Потреба у вживанні фразеологічних образних одиниць випливає з самої природи людської мови на вищих щаблях її розвитку, який еволюціонує в напрямку абстрагування. Ці вирази створюються відбором типового, характерного і служать для глибшого розкриття у явищі тієї чи іншої риси, вони надають усному, художньому мовленню більшої мальовничості й краси, посилюють пізнавальну вартість художніх творів є постійними складовими художнього дискурсу.

Повноправним смисловим, експресивним компонентом численних фразеологічних одиниць – прислів'їв, приказок, зворотів, порівнянь тощо – були, є і будуть власні імена. Появу власного імені зумовлювала необхідність виокремити когось чи щось із ряду подібних осіб чи предметів. З часом індивідуалізовані власні імена перетворювалися на називні, тобто на узагальнені назви, і, позначаючи певне явище, певну рису вдачі людини, ставали засобом типізації. Таким чином, багато власних імен з повсякденного вжитку переходили, органічно вкраплювалися в живу фольклорну стихію, стаючи лексичною окрасою народних афоризмів.

Власні імена у фразеологізмах мають різноманітне смислове навантаження. Є фразеологізми «історичні» [2; 28], завдяки названню у них іменам можна «прочитати» сторінки з нашого минулого. Таких фразеологізмів українська народна скарбниця, на жаль, зберегла небагато. Від часів Київської Русі нам дісталось у спадок кілька таких висловів: «Зле, Романе, робиш, що литвином ореши» (ідеться про князя Романа Ростиславовича, який, перемігши литвинів – так називали і білорусів, – став їх впрягати до плуга і таким способом «освоював» нові місця). Приказку про іншого князя, добрішого, записав М. Максимович: «Князь Борис все плуги кував, та людям давав». Окремою повагою і прихильністю характеризуються фрази, присвячені Богданові Хмельницькому та Іванові Мазепі: «Висипався Хміль із міха та показав ляхам

лиха»; «За старого Хмеля людей була жменя», «Від Богдана до Івана не було гетьмана», «Мазепин дух!», «Мазепа!», «Служив Москві, Іване, а вона його гане», і зовсім протилежний підтекст мають вирази, в який йдеться про часи царювання Петра I та Катерини II: «Мати Катерина наш край занастила». Є в скарбниці українських прислів'їв та приказок й такі, що відображають багатовіковий досвід спілкування, співіснування із сусідніми народами: «Пеня московська», «Він так намосковився, що і з живого п'яти рве», «Матері твоєї московська бурюлька», «Підпускає москаля» («Мутить, як у селі москаль», «За твоє Литва кошелями б'ється», «Мудрий Мазур», «Сими-тими баба ляха здурила», «Лядський сину!», «Люди не татари, дадуть кусок хліба», «Аби не лежачого татари взяли», «Не той лях в полі, який в коморі», «Не коли колька, бо я не полька, коли русина, бо у русина більша сила», «Не рад би лях за гарячий камінь браться, та треба», «Буде й Лях, як Русин», «Досить з ляха й курки» подеколи з політичним підтекстом: «Або будемо на Русі, або пропадем усі!», «За твоє Литва кошелями б'ється», «Чи то можна Січ віддати за спасибі?», «Подарунки за Дніпром (за Московію) без штанів ходять», «Як до дна доглядається, так за Дунай убирається», «Не тив Полтавської води», «От тобі, Савка, й булавка!», «Стидко бридко Яремою зваться», «Б'ють Хому за Яремину вину», «Очнись дурень – та в Шведчину», «За короля Сибка, як земля була тонка» (час правління Яна Собеського) тощо.

Але більше народна мудрість витворила безліч «іменних» прислів'їв, приказок так званого соціально-побутового характеру, які відобразили реальну картину соціальних, морально-етичних взаємин в українському суспільстві, переважно «природному» селянському середовищі. Нині поширені прислів'я, приказки, загадки, де вживання власного імені мотивується тільки особливостями його інтонації, своєрідністю звукового складу та римованістю, що аж ніяк не применшує естетичної суті фразеологізму, а навпаки – наближає його до віршового жанру. Збагачувала такими висловлюваннями мову і література – українська й зарубіжна. До прикладу у різних народів є спільного змісту приказки та прислів'я, в яких відлунюється дитинство наших пращурів, коли в основу закладено прототип з більш-менш значними трансформаціями: «За царя Панька», «За царя Гороха» – «*Za (czasów) króla Świeczka*». Ймовірно йшлося про язичницький період, що був першоосновою всього суцього. Імена ці добиралися за єдиним принципом римованістю, головне, щоб творили крилату римовану фразу: «За царя Тимка (Панька), як земля була тонка»; «За царя Омелька, як земля була тоненька»; «За царя Митрохи, коли людей було трохи». Існували й довші, так звані нередуковані, «доточені» прислів'я: «За царя Панька, як земля була тонка; як плугом проореши, то й води в черевик набереши, а як пальцем проколеши, то волів було напоїши». Друга частина подібних примовок обов'язково вказує на давній міфологічний підтекст: земля тонка, людей трохи. Ці прислів'я відтворюють властиві давнім людям уявлення про початок життя, зокрема про землю як про невеличкий шмат суші, що омивається зусібіч велетенським океаном. Проаналізувавши виокремлений нами матеріал ми можемо сказати, що більше варіантів інтерпретації цієї фразеологічної одиниці наявний саме в українській мові, не зважаючи на те, що вона є близькоспорідненою з польською чи російською мовами.

Фразеологізми соціально-побутового спрямування з ономастичним компонентом, в які народ вкладав самобутнє розуміння моралі, мудрості, чеснот, ставали засобом типізації, вказували на розповсюджені явища в суспільному житті. Класифікація імен, вжитих в таких виразах, з часом усталилася. При цьому, якщо одні імена відіграють нейтральну роль в приказках та прислів'ях, то іншим – зовсім не щастило, наприклад, в російському фольклорі ім'я Іван асоціюється з дурнем, а Єсмля – з ледарем. А от в українських сталих виразах маємо протилежне, навіть антонімічне, значення. Найтрадиційніше українське народне сприйняття Івана як бідного, незаможного, але мудрого чоловіка відбилось в прислів'ях: «*Не перший раз Іван бідний*», «*Іван не пан, а сто злотих не гроші*», «*Пан з паном, а Іван з Іваном*», «*Що вільно панові, то не вільно Іванові*», «*Бас гуде, скрипка грає, Іван мовчить та все знає*». Польський еквівалент цього імені – Ян – не має такого багатого відображення у фразеології. Аналогічний підтекст мають прислів'я з іншими іменами, вживання яких мотивується більшою мірою особливостями їх інтонації, своєрідністю звукового складу та відповідною римованістю: «*Умер Хома, й добра нема*», «*Труби, Грицю, в рукавицю*», «*Нещасному Макару нема талану*».

Функція означення характеристик недотеп, брехунів і дурнів покладена в українських прислів'ях на різні імена: «*Дурний, як Омелько*», «*Видно ззаду, що Пархім*», «*Велика Педоря, та дурна*», «*Дурному Гаврилці усе чорнобривиці*», «*Крути Панько головою*», «*Божевільний Марко ходить по ярмарку*». Проте навіть саме ім'я, вжите у відповідній формі Омелько, Гаврилко, Марко, Панько викликає в уяві специфічний образ людини. В переважній більшості українські, російські та польські фразеологізми залучають імена випадково, використовуючи «принцип навання», коли спрацьовує умова – звичайні, розповсюджені, «простонародні» імена залучаються до виразів, як чоловічі: «*Заплач, Матейку, дам копійку*», «*Запишався, як Берко в колоді*», «*Розуміється, як Мошко на перці*», «*Прилип, як до Гандзі Пилип*», «*Куме Андрію, не будь свинею*», «*Дмитер хитер*», «*Хапай, Петре, поки тепле*», «*Товчеться, як Марко по пеклу*», «*Прийдеши, Юрку, до порахунку*», «*Не всякому по Якову*», «*Рогатинка єсть у Хилка*», «*Сповідали Іллюху від п'ят до вуха*», «*На тобі, Даниле, що мені не миле*», «*Chodźć jak Marek po piekle*», «*Wyjść na czuły jak Zabłocki na mydle*», так і жіночі імена: «*І носе Солосі*», «*Ти мені не Тетяна, я тобі не Сава*», «*Така ласка і в Параски*», «*Поїхала Гася та й вернулася*», «*З Богом, Парасю, поки люди трапляються*», «*З Богом, Марусю, по морозцю*», «*Кортить Маринку, що не була на ринку*», «*Нащо Лесьці намисто*», «*У кожної Олени серезжки зелені*», «*Не кожна ж Ганна гарна*», «*Не буде Галя, буде друга*», «*Казала Хвеса, що обійдеться*», «*Наша Парася на все удалася*», «*Чому не Маруся, аби шанувалась*», «*Gadać o dupie Maryni*» (говорити нісенітниці), *sierotka Marysia* (так говорять про особу, яка вдає з себе ображену); *Zosia samosia* (про особу, яка сама собі дає раду); «*Do jasnej Aniutki*» (піти до «Анельки», тобто до лиха). У таких виразах різні народи типізують, узагальнюють сюжети, і нині прислів'я та приказки народного характеру не втратили своєї актуальності, активно використовуються в художньому мовленні, збагачуючи, оздоблюючи контекст оригіналу, але разом з тим через їхню образність та експресію, багатозначність і часто алогічність становлять одну з найскладніших проблем художнього перекладу, а перекладач змушений використовувати нефразеологічний переклад

(описовий переклад, дослівний переклад або контекстуальну заміну). Використані в контекстуальній канві прислів'я та приказки, як правило, виступають органічним мікроеlementом складного художньо-естетичного цілого, різноманітна сукупність яких створює складну споруду — індивідуальний авторський стиль, тому точний з мовного погляду переклад таких одиниць може абсолютно не відповідати художньому задуму через нерівновартність одиницям оригіналу.

Для правильної інтерпретації змісту й стилістичних відтінків фразеологічних одиниць необхідно володіти не лише літературною мовою, але й опанувати повсякденну розмовну мову, включаючи діалекти [3; 28]. Питання відтворення на іншомовному ґрунті семантико-стилістичних функцій сталих виразів тісно пов'язана із адекватністю відтворення. Слов'янські теорії художнього перекладу базуються на вимозі не формальної, а функціональної точності, так званої «ізофункціональності» [4; 29], тому одним із досягнень українського та польського перекладознавства – це робити акцент саме на функціональному аспекті, що є вирішальним при перекладі. Тобто суть адекватності полягає в тому, що оригінал треба розглядати як систему, а не як суму елементів, як органічну цілість, а не як механічне сполучення складників. І в цій зв'язці кожна складова має окреслену комунікативну та естетичну функцію, задуману автором. Адже адекватний переклад художнього тексту, мета якого не передати певні факти, а справити відповідне естетичне враження, не може бути звичайним копіюванням елементів і структур оригіналу, головне – вихоплення їхніх функцій і відтворення їх засобами рідної мови. Таким чином, аналізуючи адекватність фразеологічних засобів перекладу, необхідно враховувати не лише смислову точність, а й стилістичну та експресивно-емоційну відповідність вибраних перекладачем засобів оригіналові. Відтворення функціонального семантико-стилістичного статусу фразем іншою мовою ускладнюють різні фактори: це і рівень культурного розвитку їх носіїв, і географічні та побутові умови життя, і національна та матеріальна культура, зрештою ментальність. При цьому обов'язково враховується надзвичайно складна смислова структура фразеологізмів як одиниць смислової єдності, ступінь ясності, прозорості чи неясності мотивування, стилістичне забарвлення.

Підбираючи іншомовний еквівалент до фразеологічної одиниці з ономастичним компонентом, варто керуватися низкою принципів, віддаючи перевагу окремому пріоритетові в кожному конкретному випадку [3; 140]. Фахівці пропонують звертати увагу на наступні чинники: 1) переконатися, що йдеться про власну назву, тобто назву індивідуального предмета (адже великою літерою великою літерою можуть позначатися не лише власні назви, але й інші слова, яким надається особливе значення або узагальнений сенс); 2) з'ясувати, до якого денотату відноситься власна назва, врахувавши додаткові особливості її поняттєвого значення, що впливають на вибір варіанту перекладу; 3) визначити національно-мовні особливості назви; 4) з'ясувати, чи не пов'язана власна з певними історичними подіями; 5) прийняти перекладацькі рішення з урахуванням усіх компонентів форми та змісту, характеру перекладу та цільової аудиторії. Попередні етапи роботи вимагають від перекладача звернення до словника і джерел. Якщо ж перекладач приходить до висновку, що готового рішення в цих джерелах немає, то варто не тільки прагнути до того, щоб передати адекватно найважливіші компоненти форми та змісту, але

й зауважити, що перекладений вираз має відповідати наступним критеріям: зручність вимови отриманої відповідності, можливі відхилення його форми у фразі, збереження тотожності значення, придатність для практичних потреб.

Як було зазначено, прислів'я і приказки з конкретними іменами представляють велику трудність у передачі їх іншою мовою. Компонентами фразеологізмів є імена колись реально існуючих людей, відомих чи вже забутих. Такі паремії є носіями інформації про минуле, адже ім'я здатне накопичувати об'ємну історичну інформацію. Кожна мова має свої «популярні» імена, які засвоювалися фразеологізмами: *Казала Настя як удасться* (укр.) – *Na dwoje babka wróżyła (albo umrze, albo bkdzie iyta* (пол.). Як бачимо у випадку з польським варіантом, прислів'я немає конкретного імені. Якщо проглянути усі зібрані нами паремії, то в польських варіантах ми і не знайдемо жодного імені. Але у польській мові дуже часто використовуються назви тварин: *курка* – *Daj kurze grzędę, a ona powie: wyżej siędę, kotu* – *Pierwsze koty za płoty, вовк* – *O wilku mowa, птаху* – *Znac ptaka po pierzu, бджоли* – *Nie ma pszczoły bez żądła, рибу* – *Nie łap ryb przed niewodem* тощо.

Щодо імен, то найбільшу кількість їх вживання має українська мова (це підтверджують наведені вище приклади) *Настя, Микола* (*На Миколи та й ніколи*), *Савка* (*Той же Савка, та на других санках*), *Гриць* (*Без нашого Гриця вода не освятиться*), *Івась* (*Кожен Івась має свій лас*) *Іван, Яким* тощо. Для передачі цих прислів'їв в польській мові або використовується безособовість: *Зустрівся Яким з таким* (укр.) – *Dobrali się jak w korcu taki* (пол.) або ж вживаються відповідні імена: *Мели, Іване, доки вітру стане* (укр.) – *Bajże baju, będziesz w raju, Pleć pleciugo, byle długo* (пол.). Отже, паремії з іменами є національно маркованими одиницями, оскільки імена належать переважно до національних елементів. При перекладі таких фразеологічних одиниць рекомендується користуватися тими відповідниками, які закріпилися в мові. У протилежному випадку приказка або прислів'я викликати у читача враження чогось несподіваного та оригінального, на зразок: *francja elegancja* (про щось вишукане); *wyjsć na czymś jak Zablocki na mydle* (раптово все витратити); *iść w Polskę* (багато днів пиячити); *ktos jest z Pipidówki* (мається на увазі провінційність); *bredzić jak Piekarski na tękach* (говорити нісенітницю). Виняток становлять деякі фразеологізми, що фіксуються у багатьох слов'янських мовах, які були запозичені з одного джерела: *Якщо гора не йде до Магомета, то Магомет йде до гори* (укр.) – *Nie chce gora przyść do Mahometa, musi Mahomet przyść do gory* (пол.). Приказки та прислів'я з національним ономастичним компонентом зручно розділити на групи: до першої входять прислів'я та приказки, які повністю збігаються у різних мовах, мають своїм джерелом загальний прототип, що не дивно, адже мови розвивалися на одному підґрунті, запозичуючи одна в одній окремі елементи; другу групу формують прислів'я та приказки, які збігаються за змістом, але не зберігається образ, який лежить в їх основі. Часто прислів'я різняться набором компонентів і образністю: підкреслену образність, переносне значення має українське прислів'я і пряме значення польський варіант: *На Миколи та й ніколи* (*Як мені на долоні волосся поросте*) (укр.) – *Na święty nigdy* (пол.). Окрема група прислів'їв в усіх варіантах має віршований характер, це свідчить, на наш погляд, про те, що ці вислови не кальковані, а утворені на національному ґрунті кожної з зазначених країн. В українському варіанті

є вказівка на конкретних людей, в польському використано віддієслівний іменник *baj, pleciugo*, який називає людина, що розповідає байки, неправдиві, вигадані історії. Подібні утворення додають кумедності вислову і не залишаються без уваги: *Мели, Іване, доки вітру стане* (укр.) – *Bajże baju, będziesz w raju* (*Pleć pleciugo, byle długo*) (пол.). Більшість виразів з ономастичним компонентом, які виникли на національному ґрунті, мають відповідний зміст, форму, образність, забарвлення, представляють певні труднощі для перекладу.

Не представляють проблеми для перекладача прислів'я, які розвивалися на одному підґрунті. Такі вирази мають абсолютні відповідники, фразеологічні еквіваленти, які за всіма показниками рівноцінні перекладним одиницям, володіють тими ж денотативними і конотативними значеннями. В такому випадку між співвідносними фразеологічними одиницями не повинно бути розходжень щодо смислового змісту, стилістичної віднесеності, метафоричності і емоційно-експресивного забарвлення, вони повинні мати приблизно однаковий компонентний склад, володіти рядом однакових лексико-граматичних показників: сполучуваністю (наприклад, щодо вимоги живого / неживого), приналежності до однієї граматичної категорії, уживаністю, зв'язком з контекстними словами-супутниками тощо; і ще одним – відсутністю національного колориту: *і до Бога, і до людини* (укр.) – (*człowiek*) *<jest do Boga i> do ludzi* (пол.); *в одязі Адама* (укр.) – *w stroju Adama* (пол.); *В одязі Єви* (укр.) – *w stroju Ewy* (пол.); *стріла Амура* (укр.) – *strzala Amora* (пол.); *муки Тантала* (укр.) – *cierpienia, tęki Tantala* (пол.); *нитка Ариадни* (укр.) – *nić, kłębek Ariadny* (пол.); *п'ята Ахіллеса* (укр.) – *pięta Achillesa* (пол.); *відкрити Америку* (укр.) – *odkryć Amerykę* (пол.); *від Адама та Єви* (укр.) – *od Adama i Ewy* (пол.); *де Крим, а де Рум* (укр.) – *gdzie Rzym, gdzie Krym* (пол.); *гомеричний сміх* (укр.) – *śmiech homeryczny* (пол.); *і в Парижу не зробиють з вієса рижу* (укр.) – *i w Paryżu nie zrobią z owsa ryżu* (пол.); *новий світ* (укр.) – *nowy Świat* (пол.).

Використовують також відносний відповідник, фразеологічний еквівалент, що поступається абсолютному лише в тому, що відрізняється від вихідної фразеологічної одиниці за будь-яким з показників: інші, часто синонімічні компоненти, невеликі зміни форми, зміна синтаксичної будови, інша морфологічна віднесеність, поєднуваність тощо. В іншому він є повноцінним відповідником фразеологічної одиниці, що перекладається, «відносність» якого приховується контекстом. Різниця може бути, наприклад, у сполучуваності. Частотною відмінністю можна вважати неоднаковий лексико-семантичний зміст окремих компонентів. В інших випадках еквівалент може відрізнятися від початкового фразеологізму складом компонентів; наприклад, один і той же спосіб може бути виражений економніше: *не відразу Київ будувався* (укр.) – *nie odrazu Krakow zbudowano* (пол.); *немов за Богом* (укр.) – *kotus się jak u Pana Boga za piecet* (пол.); *Пандорина скриня* (укр.) – *puszka Pandory* (пол.); *посилати від Пилатія до Понтія* (укр.) – *odsyłać kogoś od Annasza do Kajfasza* (пол.); *за царя Гороха* (укр.) – *za (czasów) króla Świeczka* (пол.); *стріла Амура* (укр.) – *strzala Erosa* (пол.); *в обіймах Морфію* (укр.) – *w objęciach Morfeusza książkę* (пол.); *одно око на нас, а друге на Кавказ* (укр.) – *jedno oko na Maroko, a drugie na Kaukaz* (пол.). Образи можуть бути дуже близькими; вони можуть бути дуже далекими, але логічними, порівнянними, можуть не мати між собою нічого спільного як образи, що не заважає еквівалентам виконувати

свою функцію в перекладі. Можливість передачі фразеологізмів аналогами з подібним ступенем образності, частіше не має точок зіткнення навіть в близькоспоріднених мовах, і пояснюється це головним чином тим, що по більшій частині це стерті або напівстерті метафори, які не сприймаються або, скоріше, сприймаються підсвідомо носієм рідної мови, і є часто абсолютно незрозумілими для представників іншої культури.

Висновки і пропозиції. Труднощі, пов'язані з перекладом одиниць фразеологізмів з яскраво вираженим національним ономастичним компонентом, зумовлені відповідним стилістичним забарвленням, функціональним текстотвірним статусом. Представлене дослідження торкається лише деяких питань, пов'язаних із перекладом фразеологізмів з ономастичним компонентом в близькоспоріднених мовах як стилістичних маркерів контексту. У подальших розвідках плануємо продовжити проведення зіставного аналізу сталих виразів в українській та польській мовах.

Література:

1. Ужченко В. Народження і життя фразеологізму. Київ, 1988. 209 с.
2. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів : «Вища школа», 1983. 175 с.
3. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка, 1973. 211 с.
4. Білоноженко В.М., Гнатюк І.С., Винник В.О. та ін. Фразеологічний словник української мови : В 2-х т. Київ : Наукова думка, 1993
5. Алефіренко М.Ф. Лігвокреативні процеси формування фразеологічної семантики. *Мовознавство*, 1988. № 5.

Zhyzhoma O., Hladyr Yu. Variability of translation of set expressions with onomastic component in Ukrainian and Polish

Summary. This article is devoted to the problems of translation of phraseological units with an onomastic component in Ukrainian and Polish. The research identifies the semantic potential, stylistic possibilities, and features

of proverbs and sayings as linguistic and cultural nationally marked units of Slavic languages. Attention is paid to the nature of the onomastic component and its role in its phraseological meaning motivation.

The paper discusses the problematic issues related to the difficulties of translating proverbs and sayings from Ukrainian into Polish, in particular, the problems faced by the translator and what determines the accuracy and correctness of the translation. The main principles that should be used when selecting a foreign language equivalent to a phraseological unit with an onomastic component are outlined. Attention is drawn to different types of phraseological units in terms of their origin, formation, and the nature of their motivational bases, which determines the choice of translation methods: the use of a phraseological equivalent (in cases with a common motivational basis, a common ground, when phraseological units recorded in Polish and Ukrainian were borrowed from the same source) or descriptive translation, literal translation, contextual substitution (in cases where phrases have different motivational bases). It is found that when translating the latter, it is recommended to use those equivalents which are entrenched in the language, since otherwise the proverb or saying will give the reader the impression of something unexpected and incomprehensible. It is determined that the most successful translation technique is the use of equivalent translation, which allows preserving all the characteristics of the original phraseology: semantics, imagery, lexical and grammatical expression.

The emphasis is placed on the functional aspect, i.e., preservation of the semantic and stylistic status of phraseological units, which is most suitable for adequate translation. It is noted that the most effective and regular way to translate phraseological units with different motivational bases is descriptive translation, the use of which ensures the transmission of a meaning close to the original, stylistic coloring of the phraseological unit of the source language.

Key words: phraseological units, onomastic component, translation, functional aspect, phraseological equivalent.